[א]הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב [1]ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ובמידת פורענות הוא אומר [2]וארובות השמים נפתחו במידת פורענות כתיב [3]ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן: רבי עקיבא אומר [א]אף הקורא בספרים החיצונים וכו': תנא בספרי צדוקים [ט]רב יוסף אמר בספר בן סירא נמי אסור למיקרי א"ל אביי מאי טעמא אילימא משום דכתב [ביה] לא תינטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא אלא צלי יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצים אי מפשטיה באורייתא נמי כתב [4]לא תשחית את עצה אי מדרשא אורח ארעא קמ"ל דלא ליבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תינשא נישאת שמא לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה [ג]אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תעיל דויא בלבך דגברי גיברין קטל דויא הא שלמה אמרה [5]דאגה בלב איש ישחנה [ד]ר' אמי ור' אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא [ה]רבי אומר לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר [6]איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן עבדקן סכסן דנפח בכסיה לא צחי אמר במאי איכול לחמא לחמא סב מיניה מאן דאית ליה מעברתא בדיקני' כולי עלמא לא יכלי ליה אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו [ו]אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מביתו ויתרפא מצרעתו אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפיה רבים הושחתו [7]ועצומים כל הרוגיה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת [8]ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף [9]משוכבת חיקך שמור פתחי פיך אל תצר צרת מחר [10]כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו [11]כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים [סימן זיר"א רב"א משרשי"א חנינ"א טובי"ה ינא"י יפ"ה יוחנ"ן מרח"ם יהוש"ע מקצ"ר] [ז]אמר ר' זירא אמר רב מאי דכתיב כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד וטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה רבא אמר איפכא והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מאי דכתיב [12]מסיע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה ובוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד רבי חנינא אומר כל ימי עני רעים זה מי שיש לו אשה רעה וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה רבי ינאי אומר כל ימי עני רעים זה אסטנים וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה רבי יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמני וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי רבי יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה

שדעתו

הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות. דבמידה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב ארובות ודלת גדול מארובה דד' ארובות יש בדלת במסכת יומא בפרק יום הכפורים (דף עו.) אלמא מדה טובה מרובה. ומעכשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כל כך שהרי למדת פורענות נותן הקב"ה כח באדם לקבלו כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה: **צדוקים.** [שכופרין באל מין]ט): **רב יוסף אמר אף בספר בן סירא.** שיש בו דברי הבאי ובא עליהם לידי ביטול תורה: **לא תיפשוט גילדנא מאודניה.** כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אזנו מפני שאתה מפסיד העור דאזיל משכיה לחבלא להפסידא אלא צלי יתיה בנורא ואכול ביה תרתין גריצין שאתה יכול לצלות עור הדג עמו ולאכול בו שתי חלות דהוי לפתן לשתי חלות: **גילדנא.** שם הדג. ל"א להכי נקט מאודניה שדרכו של דג להתחיל הפשטו מאזנו: **אי מפשטיה.** אי ממשמעותיה קא מתמהת באורייתא נמי כתיב: **דלא לבעול שלא כדרכה.** דאין הגון לאדם לשנות את דרכו והיינו דקאמר מאודניה: **לא יישן.** אינו יכול לישן: **קטנה** קודם שהביאה שתי שערות: **נערה** משהביאה שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן הרי היא בוגרת: **בנערותה שמא תזנה.** משנגדלה ראויה היא לנישואין להכי אמר שלא תנשא: **דויא.** דאגה: **מנע רבים.** אותם שאין לך עסק עמהם מנעם מתוך ביתך: **ולא הכל תביא ביתך.** אפילו אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא מבחוץ תדבר עמהם: **איש רעים.** שיש לו רעים הרבה: **להתרועע.** לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם: **זלדקן.** מי שזקנו דקה ומלושה: **קורטמן.** תדע שחכם וחריף הוא ביותר: **עבדקן סכסן.** מי שזקנו עבה שוטה הוא: **סכסן.** כמו כל בר בר חנא סכסא בבבא בתרא (דף עד.): **נפח בכסיה.** מי שנופח אופיא שבכוסו: **לא צחי.** בידוע שאינו צמא: **אמר במאי איכול לחמא.** האומר באיזה לפתן אוכל פת זה: **סב לחמא מיניה.** בידוע שאינו רעב וקח הלחם מידו שאילו היה רעב היה אוכל: **מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה.** שזקנו מחולק ומפוצל ויש בין שני שיבולות כמין מעבר: **כולי עלמא לא יכלי ליה.** בערמימותיה דמתוך שחשב כל ימיו בערמות הוא משים ידו לזקנו ומושך כאדם שמחשב עד שנקרחה. ל"א גרסינן הכרתא מי שיש לו היכר בזקנו שסעד כולי עלמא שלא סעדו אין יכולין להגיע לכמו. ל"א גוורתא והוא לשון קרחה. וכל הני דברי רוח ולכך אין קורין בו: **דרשינן.** כלומר אמרינן להו בפרקא ומשמעינן להו לכולי עלמא כגון כל הני אשה טובה כו' אשה רעה צרעת לבעלה מה תקנתו יגרשנה מביתו כך הלשון של ספר בן סירא. אשה רעה מתנה רעה ל"ג: **כפליים.** מרוב הנאה חשובין ככפליים: **אל תט אצל בעלה.** למסוך עמו י) יין ושכר: **רבים היו פצעי רוכל.** כמה וכמה מכות מקבל רוכל המחזיר בעיר [ונושא] תכשיטי נשים ועסקו עמהם שפעמים שמוצאו בעלה עמה מתיחד עם אשתו ומכהו ופוצעו: **המרגילים לדבר עבירה.** ניאוף הרי הן כניצוץ מבעיר גחלת כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה והולך: **גחלת.** אקרי פחם שאינו בוער כדאמרינן (ברכות דף נג:) גחלים עוממות. מ"ר: **ככלוב.** דירה של עופות: **רבים יהיו דורשי שלומך.** שתהא מתאהב עם הכל ואף על פי כן לא תגלה סודך לכולם אלא לאחד מני אלף: **מה ילד יום.** מה אירע כ) היום שמא למחר איננו שמת הוא היום: **ונמצא.** שמיצר על יום שאינו עתיד לראות והיינו עולם שאינו שלו שהוא מצטער עליו ודואג על מנס מיום המחרת שלא תבא עליו צרה: **כל ימי עני רעים וטוב לב משתה.** פסוק הוא במשלי (טו): **בשפל גגים גגו.** שעני הוא ואינו יכול להגביהו לפיכך ממטר גגים לגגו שיורד מטר הגגים הגבוהים לגגו ומזלפים עליו הגשמים ואין לו מנוחה אפילו בלילות: **במרום הרים כרמו.** שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה בדמים יקרים וקונה לו באחד מן ההרים בזול וכל עפר שהוא מוליא לזבל (ולדייר) מוליך הרוח מן ההר לשאר כרמים שבבקעה ונמצא העני נפסד: **בעלי תלמוד.** שקשה ללמוד מרוב קושיות וסוגיות שיש בו: **משנה.** נוחה ללמוד: **רבא אמר איפכא.** דבעלי תלמוד נהנין מיגיעו שידעו להורות איסור והיתר אבל בעלי משנה שונה ואינו יודע מהו אומר דאין מורין הלכה מתוך משנה ל): **יסכן.** יתחמם:

שדעתו

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הלכה ב:

◆

תורה אור השלם

1. וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח: תהלים עח כג
2. בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: בראשית ז יא
3. וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר: ישעיהו סו כד
4. כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר: דברים כ יט
5. דְּאָגָה בְלֶב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה: משלי יב כה
6. אִישׁ רֵעִים לְהִתְרֹעֵעַ וְיֵשׁ אֹהֵב דָּבֵק מֵאָח: משלי יח כד
7. כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ: משלי ז כו
8. כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ: ירמיהו ה כז
9. אַל תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ: מיכה ז ה
10. אַל תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא תֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם: משלי כז א
11. כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָמִיד: משלי טו טו
12. מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם: קהלת י ט

מסורת הש"ס

א) יומא עו. [סוטה יא. וע' מ"ש תוס' שם ד"ה ולעולם], ב) [עי' ברי"ף ורא"ש], ג) ב"ב טז: קידושין פב: [פסחים סה.], ד) יומא עה: סוטה מב., ה) [ברכות סג.], ו) [יבמות סג: ע"ש], ז) כתובות קי: [ב"ב קמו.], ח) ב"ב קמה., ט) כת"א במקום כה"ד: מינין גלחים, י) [עי' יעב"ץ], כ) [וילא"ע. רש"ש], ל) [נדה ז:],

◆

מוסף רש"י

מדה טובה מרובה. רבה על הברכה, מדה טובה מרובה על הרעה חמש מאות בה, שבמדה טובה נאמר (שמות לד) נוצר חסד לאלפים, ובמדת פורענות הוא אומר (שם כ) על שלשים ועל רבעים, אף כאן מדת הטוב של ירידת המן רבתה על ירידת מבול (יומא עו. ע"ש). **ישיחנה לאחרים.** שמא ישיאוהו עצה (יומא עה.). **להתרועע.** להתרוצץ (ברכות סג.). **בן סירא אומר אף לילות.** שלמה כתב כל ימי עני רעים, אבל בלילות בשינה יש לו מנוחה, ובן סירא אומר אף הלילות אין לו מנוחה, כי **בשפל גגים גגו.** ומנא דלף טורדו ביום סגריר (רשב"ם ב"ב קמו.). **ובמרום הרים כרמו.** שאין בידו ממון לקנות במקום טוב וקונה בראש ההר וכל זבלים שהוא מוליך לו נופל וזב לכרמים שתחתיו (כתובות קי:). **ומעפר כרמו לכרמים.** וכל אשפה שהביא לכרמו נספך לכרמים אחרים שהוא במקום רעוע בהרים ובסלעים במקום שאין עשיר חפץ בו, נופל למטה בכרמים של עשירים שהם במקום טוב ומדרון ונוח לעסוק בהן (ב"ב שם). **בעלי תלמוד.** שתמיד עמלו לכוין הלכות ולתרץ הויות (שם קמה:). **רבא אמר איפכא.** כל ימי עני רעים זה בעל משנה, שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו וגם כי כשחולקות זו על זו אינו יכול לתרץ, וטוב לב זה בעל הגמרא, שיודע משניות על עיקרם ובקי בטעמיהם ויש בידו כח להורות הלכה למעשה (שם). **יעצב.** לשון (בראשית ג) בעצבון תאכלנה (שם). **אלו בעלי משנה.** ששונה משניות כל היום ואין לו אלא צער, שמתקשה בטעמיהן ואינו יודע לפרש (שם). **יסכן.** לשון חמימות כמו (מ"א א) ותהי למלך סוכנת, כלומר שנהנה מהן (שם). **זה אסטנים.** מי שדעתו קלה ולבו נמס בכל דבר מגונה שהוא רואה (שם). **שדעתו יפה.** שסובל הכל, ואינו מזיק לו [illegible] דבר מיאוס (שם). **זה רחמני.** כמה עניים הוא רואה וכמה מאורעות שלבו נוכה תדיר עליהן (שם).